

Nr 12/1996

Starkast bestämmer

LO-förbundens översitteri mot 7-Eleven

Fredrik Andersson

Förord

Vår invanda världsbild ger oss intuitivt svaret på vem som är stark och vem som är svag i samhället. Men dessa självklara roller kan med tiden förändras, särskilt efter en lång politisk kamp för att just ändra maktförhållandena. Den som håller fast vid den gamla, invanda världsbilden hamnar då allt längre ifrån verkligheten. En sådan förlegad världsbild är att se företagen som starka och fackförbunden som svaga.

På arbetsmarknaden kan vi i dag se mycket konkreta exempel på att rollerna har förändrats och att ett fasthållande vid gamla sanningar leder till alltmer absurda konsekvenser.

Det senaste i raden av sådana exempel är att butikskedjan 7-Eleven från 1 juli vid midnatt måste ”på lämpligt och effektivt sätt avskärma” sina livsmedel, medan den likaledes nattöppna bensinmacken i nästa kvarter fortsätter som vanligt.

Orsaken är att de olika fackförbunden genom kombination av starka organisationer och lagstiftning har en oerhört stark makt över företagarna, som bara har ett val: lyda eller försvinna.

Även den som inte ger så mycket för företagarnas frihet bör ändå reflektera över det faktum att denna maktutövning leder till färre arbetstillfällen i en tid då arbetslösheten anses som det största samhällsproblemet av alla.

Exemplet 7-Eleven, här belyst av jur stud Fredrik Andersson, visar att arbetsrätten är till skada för ett flexibelt näringsliv och därmed ett allvarligt hinder i kampen för nya arbeten.

Stockholm i juni 1996

Dick Erixon

Projektledare

Innehåll

Skynken över bröd och frukt.....	3
Flexibilitet eller stelbenthet?.....	3
Korporativismen efter sin tid.....	4
Makten över företagen.....	5
Vägrar dispens för nattarbete	5
Starka fack mot svaga fack	6
Obekvämt för vem?	7
Fördubblade lönekrav	7
Ideologiska skäl för nattstängt.....	8
Klasskampen lever.....	9
Myter och spöken.....	9
Lagen på den starkes sida.....	10
Kollektivavtalen avgör	11
Centralism och bristande flexibilitet	11
I löntagarnas intresse?.....	12
Vem bryr sig om kunderna?	12
Jobb hotas	13
Vinner facket på sin rigida hållning?	14
Starka fack mot svaga företagare.....	14
Krav på modernisering.....	15
Visionen om framtidens arbetsmarknad	15
Decentralisera arbetsmarknaden!.....	16

Skynken över bröd och frukt

Har någon annan rätt att bestämma när du och jag köper mat?

Vilken sorts frihetssyn gör det rimligt att tvinga butiker att täcka över sina frukt- och bröddiskar under vissa delar av dygnet?

Är ett förbud mot livsmedelsförsäljning nattetid värt sitt pris i form av färre arbeten?

Dessa frågeställningar borde vara överflödiga i en västerländsk demokrati. Friheten att som konsument köpa mat vid valfri tidpunkt känns självklar i vårt moderna samhälle. Och inte heller särskilt utmanande mot någon. Men i Sverige 1996 är det en så kontroversiell frihet att ett avtal framtvings där matvaror i livsmedelsbutiker ska täckas över med skynken nattetid:

"Kl 00.00 - 06.00 skall livsmedelsförsäljning ej ske. Livsmedelssortimentet skall då vara på lämpligt och effektivt sätt avskärmat eller övertäckt."

Så stadgas i ett nyligen tecknat kollektivavtal mellan Handelsanställdas förbund och butikskedjan 7-Eleven, vilket träder i kraft 1 juli.

Avsikten med denna rapport är att studera vilka faktorer som ligger bakom denna händelse. Och därigenom belysa vilka maktstrukturer det är som i realiteten styr i dagens Sverige.

Flexibilitet eller stelbenthet?

"Dygnet-runt-öppet ny trend". Så lyder rubriken på en artikel (SvD 94-09-24) som beskriver de allt fler dygnet-runt-öppna bankerna, telefonjourerna, butikerna och barerna som delar av en ny stark trend inom servicebranschen. Statoil, SE-Banken och 7-Eleven är bara några av de företag som redan har, eller har aviserat, längre öppettider än tidigare.

Artikeln avslutas med ett konstaterande av avtalssekreteraren på Hotell- och Restauranganställdas förbund, Anders Forsberg:

"Generellt sett har öppethållandet ökat och detta har skett under inflytande från omvärlden. Det är en utveckling som inte går att stoppa."

Det är inte bara samhällsekonomiskt vettigt att utnyttja resurser under en större del av dygnet. Också företagsekonomiskt har exempelvis Nordbanken Direkt, SE-Bankens Sesam och Sparbanken Sveriges nya telefonbank insett vinsterna med att styra kunderna från kontoren till telefonerna då de ska göra sina bankärenden. Det blir enklare och billigare för båda parter.

Servicevärdet ser helt annorlunda ut idag än den gjorde för bara några år sedan. Den ökade tillgängligheten är ett konkurrensmedel som ger kunderna den service de önskar.

Korporativismen efter sin tid

På den korporativa arbetsmarknaden gäller dock inte marknadens höga flexibilitet och känslighet för kundernas önskemål. Här organiseras medlemmarna fortfarande i stora kollektiv under kategorierna "arbetare" och "tjänstemän" samt därtill i uppdelade i förbund vars gränsdragningar blir allt svårare att upprätthålla. Varför förväntas en expedit på Statoil vara medlem i Transport, medan en expedit hos 7-Eleven anses tillhöra Handels, trots att båda utför samma arbetsuppgifter?

Genom de ständiga processerna av rationaliseringar, moderniseringar och kompetensutveckling ute i företagen är det inte längre möjligt att särskilja en mängd yrkeskategorier. Och varför ligger egentligen intresset av att göra dessa kategoriseringar?

Småföretagare, såsom 7-Elevens franchisetagare, dignar i dag under regelverkens komplexitet, skatteregler och blanketter. En rädsla att bryta mot regler på grund av att man missar en bestämmelse eller något finstilt är alltså närvarande i företagandet av i dag. Mot detta står i allmänhet – och i synnerhet vad gäller Handels – en professionell central facklig ombudsmannakår specialiserad på arbetsrättens alla regler och undantag.

En företagare som brinner för sin idé och sitt företag har inte alls samma möjligheter att sätta sig in i alla förbundna, ofta centralt beslutade, detaljer. Den gängse bilden som är satt i medierna och i

det offentliga samtalet i vårt land är att det i alla situationer är arbetstagarna som är den svaga parten. Men det finns tydliga tecken på att den bilden inte är fullständig eller ens korrekt. Striden om skynkena över livsmedlen i 7-Eleven-butikerna är ett konkret bevis för det.

Makten över företagen

"30 JOBB FÖRSVINNEN NÄR SEVEN ELEVEN SLUTAR SÄLJA LIVSMEDEL PÅ NATTEN" (TT 96-03-27)

"BARA SNABBMAT HOS 7-ELEVEN NATTETID" (TT 96-03-28).

Upprinnelsen till striden mellan Handels och 7-Eleven är att butikskedjan önskade möta den hårda konkurrensen på livsmedels- och servicebutiksmarknaden med längre öppettider och starta snabbmatsservering i butikerna. Vad gäller dessa specifika snabbmats- och livsmedelsbutiker tecknades ett nytt kollektivavtal med Hotell- och Restauranganställdas förbund. Genom detta avtal kunde 7-Eleven ha öppet 24 timmar om dygnet, vilket är omöjligt enligt det tidigare butiksavtalet eftersom det förbjuder nattarbete.

Handels tillåter i sina kollektivavtal inga avsteg från den dispositiva arbetstidslagens förbud för arbete från midnatt till fem på morgonen. Det gör däremot Hotell- och Restaurang.

De berörda parterna var nöjda med avtalet och genom det skapades det utrymme för butikskedjan att nysatsa med både tiotals miljoner kronor i nyinvesteringar och ett antal nya jobb som följd. Här skulle historien kunnat sluta: genom flexibilitet och nytänkande skapades nya arbeten i en tid då det från politiskt håll talas varmt om nya jobb i den privata sektorn, inte minst om småföretagare som vågar satsa. Men så lätt är det inte att investera och nysatsa i Sverige.

Vägrar dispens för nattarbete

Handels protesterade och krävde att det ingångna kollektivavtalet skulle rivas upp. Bill Erlandsson, Handels pressombudsman förklarar: "Poängen är att Hotell & Restaurang aldrig visste att avtalet gällde just 7-Eleven-butikerna, eftersom företag med rena restaurangnamn tecknat avtal." Han fortsätter " Det är som om vi

skulle gå in på McDonalds och kräva avtal för att de exempelvis säljer tidningar ibland".

Kruxet var, utöver det att Hotell- och Restauranganställdas förbund medger nattarbete, att detta förbund också har lägre ersättningsnivå för obekväm arbetstid än Handels. Det var därför naturligt för 7-Eleven att teckna ett avtal som innehöll friare regler för personalen att arbeta nattetid, något som av naturliga skäl är viktigt för en nattöppen butikskedja.

Att fullservicebutiker som önskar ha dygnet-runt-öppet tecknar avtal med fackförbund som tillåter dygnet-runt-öppet i sina kollektivavtal och inte med fackförbund som vägrar tillåta dygnet-runt-öppet, hade Handels ingen som helst förståelse för.

Tommy Tillgren, jourhavande ombudsman på Handelsanställdas förbund förklarade Handels position (tidningen Fri Köpenskap 95-03-10): "Vi har aldrig gått med på dispens för nattarbete, och kommer inte att göra det nu heller."

Starka fack mot svaga fack

Handels använde därefter sin styrka inom LO-familjen för att visa Hotell- och Restauranganställdas förbund var skåpet skulle stå. Det senare hade klampat in på Handels område och skulle nu sona sitt misstag. Och det gjorde man med besked.

Hotell- och Restauranganställdas förbund sade ensidigt upp det ingångna kollektivavtalet endast två veckor efter undertecknandet. En anmärkningsvärd handling för att inträffa på den annars så stabila och förutsägbara svenska arbetsmarknaden. Att Hotell hade varit med i hela processen – genom att granska, lämna synpunkter och godkänna genom att underteckna – betydde helt plötsligt ingenting.

Fackförbunden var överens. Över huvudet på företagarna bestämde förbunden sinsemellan att 7-Eleven "tillhör" Handels. Att villkoren över en natt ändrades för alla inblandade anställda och företag bekymrade inte facket. "Övergången" skedde utan minsta respekt för ingångna avtal .

Efter det ensidiga brytandet av kollektivavtalet förklarade man från 7-Eleven situationen: "Vi har anställt 100 personer och satsat 30-50 miljoner kronor i verksamheten. Vi känner oss lurade". I

synnerhet när de nu fått att göra med ett fackförbund som inte tillåter nattarbete i sina kollektivavtal.

Detta hände i mars förra året. De två LO-förbunden gjorde helt enkelt upp i det fördolda om att Handels avtal skulle gälla. Då kom nästa steg. 7-Eleven och Handels möttes i förhandlingar. Handels utgångskrav var att inte tillåta nattarbete mellan 24 och 06 och om man gjorde det skulle deras OB-tillägg tillämpas. 7-Elevens intresse var att fortsätta att ha dygnet-runt-öppet och gärna expandera konceptet kraftfullt och allt till vettiga ersättningar för de anställda.

Obekvämt för vem?

I ett samhälle som i allt större utsträckning lever ett 24-timmarsliv syns höga OB-tillägg och vägran att låta folk arbeta efter midnatt något otidsenligt. Vad som är bekvämt för en kan vara obekvämt för en annan i ljuset av sömnrutiner, träning, studier, partners arbetstider och så vidare. Att – då samhället går mot allt mer av flexibilitet, mångfald och individuella val – utpeka allt som är lite ovanligt och annorlunda för flertalet som "obekvämt" kan vara en osunt konserverande faktor. I synnerhet när, som i detta exempel, 64% av all arbetstid i en 7-Eleven-butik ska klassas som obekvämt.

Alf-Göran Persson, förhandlingsombudsman på Handels lever dock i en annan, ideologiserad värld. Till tidningen Köpmannen (95-03-06) säger han: "Det finns inget stort tryck på att ha nattöppet".

På konstaterandet att det i dag finns många som överhuvudtaget inte bryr sig om arbetstidslagens regleringar vad gäller förbud för arbete på natten, även inom Handels avtalsområde, svarar han: "Att lagen inte efterlevs är ändå inte tillräckliga skäl för att den ska ändras. Vi vet att nattarbete är skadligt och lagen är ändå mönsterbildande".

Vilka studier Handels bygger dessa uttalanden på framgår inte. Men det är en skrämmande tanke. Hur skulle andra yrkesgrupper reagera om de fick reda på hur skadligt det är med nattarbete? Sjukvården, polisen, nattredaktionerna på tidningarna och många av oss studenter skulle snarast sluta nattarbete.

Fördubblade lönekrav

Problemet för 7-Elevens småföretagare var att i det först ingångna avtalet med Hotell- och Restaurang låg nivåerna på OB-ersättningen

på cirka en femtedel av de som nu Handels krävde. Björn Krasse, VD för Small Shops AB som äger varumnamnet 7-Eleven i Sverige, gjorde en beräkning (SvD 1996-01-15) på vad detta betydde i det enskilda fallet: "För en 20-åring utan utbildning som jobbar natt innebär Handels krav en lön på 21 000 kronor i månaden. Motsvarande insats på en Statoil- eller Shellstation ersätts med 14 500 kronor i månaden. Och på en snabbmatsrestaurang ligger lönen kring 12 500."

Dessa skillnader beror enbart på gränsdragningar mellan LO:s fackförbund, verksamma på en fullt konkurrensutsatt livsmedels- och snabbmatsmarknad. "Vi vill ha samma avtal som Hotell- och Restaurang, vi kan leva med Transports avtal, men Handels dör vi med", säger Björn Krasse.

Problemet är att Handels avtal är avpassat för öppettider mellan nio och 19. Efter klockan 20 fördubblas lönen.

Ideologiska skäl för nattstängt

Handels krav på mycket höga OB-tillägg var ett praktiskt sätt att finna en väg att uppnå fackförbundets gamla krav på förbud mot nattöppna butiker. Det är ett sätt att förhindra att butiksanställda jobbar på okonventionella tider. Handels krav skulle ha gjort butiksbiträdena till den högst betalda yrkesgruppen inom LO-kollektivet. Mot den bakgrunden är det inte svårt att förstå att 7-Eleven inte kunde godta Handels position.

Att ersätta obekväm arbetstid med dubbla lönen, när 64% av all arbetstid skulle klassas som obekväm, var ohållbart för 7-Eleven. Man var dock tvungen att komma till en lösning med Handels för att inte fastna i ett för företaget förlamande status quo. Att tillmötesgå Handels krav på OB-tillägg skulle dock helt och hållet stoppa de dygnet-runt-öppna butikerna av rent lönsamhetsmässiga skäl och ett hundratal anställda skulle tvingas bli uppsagda av franchise-företagarna. Förhandlingarna fortsatte men körde hela tiden fast.

Nu under våren lyckades dock Handels och 7-Eleven-butikerna att sammanfoga sina minsta gemensamma nämnare efter ett skiljeförfarande. Det parterna nu enats om med hjälp av medlaren Lars-Gunnar Albåge är att Handels avtal ska gälla från klockan sex

på morgonen till midnatt, från midnatt till klockan sex ska däremot Hotell- och Restaurang-avtalet gälla.

En överenskommelse man kanske kan leva med. Men, och det finns ett stort men, avtalet innebär också att butikerna nattetid bara får servera lagad mat. Någon livsmedelsförsäljning får inte förekomma. Detta avtal gäller nu från 1 juli.

Klasskampen lever

När dåvarande biträdande arbetsmarknadsministern Leif Blomberg fick frågan (95-05-18) om det inte var dags att modernisera arbetstidslagstiftningen med tanke på bland annat 7-Elevens problem med sin moderna affärsidé – som ju står i bjärt kontrast med den svenska arbetstidslagstiftningen – blev svaret kort: "Vi har avskaffat tjänstehjonsstadgan här i landet, och vi vill inte ha tillbaka den."

Någon förståelse för vår nya tids krav på flexibilitet går inte att finna. I stället mullrar en klasskampsretorik från en annan tid. I vems intresse?

Myter och spöken

Misstänksamheten mot marknadsekonomi har också medfört att det är av politiskt intresse att vanliga svenska småföretagare utmålas som stora multinationella kapitalister som av någon anledning vill ont. Denna mytbildning skadar naturligtvis förhandlingsklimatet.

Så har exempelvis Bill Erlandson (i SvD 96-02-02) beskrivit sin syn på parterna: "Avtalsfrihet där multinationella företag som 7-Eleven, med sina gigantiska resurser, ska ställas öga mot öga med en enskild, deltidsanställd flicka på 20 vårar." Och han försäkrar att Handels även i fortsättningen kommer att "använda den kraft som våra medlemmar ger oss till att skydda dem – bl a mot individuell avtalsfrihet".

Detta sätt att försöka utmåla 7-Eleven som multinationell jätte är ständigt återkommande. I Handelsnytt (3/96) skriver man helt felaktigt: "Bakom Seven-Eleven står mäktiga intressen. Den numera japanskägda multijätten Southland corporation AB äger Small Shops i Sverige AB, som via strängt uppknutna arrendatorer driver Seven-Elevenbutikerna."

För den som inte känner till fakta och inte roar sig med att kolla upp dylika påståenden, framstår det kanske som en sanning. Men den som fortfarande anser att verklighetsbeskrivningar blir mer intressanta om de innehåller element av sanning borde verkligen bli skrämmd.

7-Eleven är inte någon multinationell storföretagskoncern utan ett globalt varumärke. Ett varumärke som genom franchise-metoden hyrs ut till lokala företagare. Det finns ett trettiotal 7-Eleven-butiker på den svenska marknaden. Dessa drivs av enskilda franchisetagare. Därutöver driver Small Shops Sweden AB, som förvaltar varumärket i Sverige, tre egna 7-Eleven-butiker. Varumärket 7-Eleven är internationellt, men de anställda anställs inte av varumärket utan av en svensk småföretagare i livsmedelsbranschen.

Ninel Jansson, 1:e vice ordförande i Handels skriver i ett debattinlägg i år: "Vi talar alltså om en gigantisk multinationell kedja som vill trixa med avtalen för att komma billigare undan än vad svenska butiksägare gör." Och hon fortsätter sin vana trogen: "Det förefaller som om just stora amerikanska kedjor har lagt sig till med ovanan att aldrig respektera den företagarkultur och de spelregler som råder på de marknader där de etablerar sig."

Det måste kännas speciellt för den småföretagare som driver sin egen franchisebutik, att bli anklagad för att vara såväl gigantisk, amerikansk, japansk som multinationell. Att det bara är ett varumärke som han hyr spelar naturligtvis ingen roll för den som vill skrämma sina medlemmar.

Lagen på den starkes sida

Hela beskrivningen av det framtvingade avtalet mellan 7-Eleven och Handels känns som en lysande radiounderhållning av satirgruppen På Håret. Men det är blodigt allvar på arbetsmarknaden och det händer i Sverige i dag, 1996.

Vad är det som gör att ett fackförbund på det här sättet kan diktera villkoren för vad en företagare får sälja och när han får sälja? Svaret finns att söka i lagstiftningen.

De lagliga förutsättningarna på arbetsmarknaden som relateras till den uppkomna situationen är arbetstidslagen (1982:673). I § 13

stadgas att alla arbetstagare skall ha ledigt för nattvila. I ledigheten skall ingå tiden mellan klockan 24 och klockan 05. Avvikelse från detta får göras med hänsyn till arbetets art, allmänhetens behov eller andra särskilda omständigheter som gör att verksamheten måste fortgå även nattetid.

Kollektivavtalen avgör

I § 3 stadgas dock klarare vilka undantag som är möjliga. Ett sådant undantag är kollektivavtal som har slutits eller godkänts av en central arbetstagarorganisation. Facken ges således rätten att i kollektivavtal göra avsteg från lagen. Vill de tillåta nattöppet så kan de göra det. Vill facken stoppa nattöppet i butikerna så ger lagen dem rätten att göra så.

Det svenska systemet, där lagstiftningen ger fackförbunden en synnerligen stark position att ställa och styra på arbetsmarknaden, är unikt. Fackföreningarna förhandlar således centralt med arbetsgivarparten samlat. Kollektivavtalens unika egenskap är att de är allomfattande gällande oavsett om den enskilde arbetstagaren är medlem av den fackliga organisationen eller ej. Kollektivavtalen binder alla.

Kollektivavtalen, understödda av arbetsmarknadslagstiftning, har under en längre tid setts som en självklar del av den svenska modellen. På senare år har situationen på arbetsmarknaden dock förändrat detta faktum. Arbetsmarknadens funktionssätt har allt mer kommit i fokus och mer av flexibilitet och mindre av tröghet har efterfrågats, från allt fler håll.

Centralism och bristande flexibilitet

Kollektivavtal är precis som det låter, kollektiva och skär alla företag, oavsett marknadsförutsättningar, över en kam. Genom de stora förändringar som inträtt, också inom detaljhandeln, på senare år har förutsättningarna helt ändrats sedan kollektivavtalens ursprungliga struktur och uppbyggnad förhandlades fram.

Där det tidigare fanns stora varuhus, existerar nu gallerior. En stor arbetsgivare har förvandlats till ett tjugotal små arbetsgivare med ett fåtal anställda. De stora universella koncepten med att ha "allt" i hyllorna har i stor utsträckning bytts ut mot smalare nischning. Konkurrensen har hårdnat och detta har märkts i

synnerhet på grund av de senaste årens ekonomiska problem för Sverige.

Detaljhandeln har känt av den minskade privata konsumtionen. Den ökade konkurrensen har också inneburit att öppettider, tillgänglighet och kombinationstjänster har blivit viktiga konkurrensmedel för att finna nya marknader och bemöta nya konsumentönskemål.

Flexibiliteten är här ett nyckelbegrepp och de företag som bär med sig stela strukturer och ovilja att förändra koncept och andra förutsättningar riskerar att hamna ohjälpligt efter. Problemet är att dessa företag, för att inte säga deras anställda, inte får en andra chans, i stället hotar ekonomiska problem, uppsägningar och kanske till och med konkurs.

I löntagarnas intresse?

Borde det inte finnas ett visst intresse från arbetstagarrepresentanterna att bidra till att skapa dessa nya flexibla förutsättningar, så att både deras medlemmar och övriga arbetstagares anställningar tryggas? Frågan är vem som vinner på den aggressiva fackliga taktiken.

Butikerna gör det definitivt inte, då man förlorar möjligheten att erbjuda sina kunder livsmedel dygnet runt. Man blir samtidigt tvungen att "hägna in" livsmedelsavdelningen och täcka över frukostyoghurten så ingen förrirrar sig på vägen hem och köper saker som inte är tillåtna enligt kollektivavtalen.

7-Eleven kommer genom dessa åtgärder att förlora marknadsandelar till andra delar av marknaden, exempelvis bensinstationerna som övervakas av Transport, inte av Handels.

Den andra förloraren är naturligtvis de anställda hos 7-Eleven som mister sin anställning på grund av att den ekonomiska grunden för deras butiker slås i spillror.

Vem bryr sig om kunderna?

Kunderna – alltså de som skapar underlaget för alla företags överlevnad – får inte den service som de önskar sig. Det är ju det tydliga suget efter nattöppna butiker med ett ganska brett sortiment av dagligvaror och snabbmat i ett, som ligger bakom satsningen.

Den framtvingade kompromissen resulterar i övertäckta varudiskar efter tolvslaget, i minskad konkurrens, sämre service och irriterade kunder. Till detta kommer – kanske det mest allvarliga med tanke på situationen på arbetsmarknaden – förlorade jobb.

Överenskommelsen får effekter såsom att 7-Eleven-butiken på natten bara får sälja korv, medan det bara är att gå tvärs över gatan till närmaste Shellmack och köpa frukostyoghurten som 7-Eleven tvingats täcka över.

En fråga som inställer sig är om det verkligen är facket som ska avgöra om 7-Eleven ska ha öppet på nätterna och vad butikerna får sälja. Borde det i stället inte vara konsumenternas efterfrågan och lönsamheten som faller det verkliga avgörandet? Har inte både fack och företag ett gemensamt intresse av att gynna expanderande företag och därmed tryggade jobb? Tyvärr verkar den gemensamma nämnaren inte längre existera för LO-förbunden.

Jobb hotas

Jon Hagen, som driver 7-Eleven-butiken på Vasagatan mitt emot Stockholms central i ett eget litet franchisebolag, ser delar av sin verksamhet hotad: "I genomsnitt kommer omkring 45 procent av min omsättning från vad som säljs under natten. Men dagligvaror och fastfood står för ungefär lika stor del av intäkterna. Att enbart sälja fastfood bär sig helt enkelt inte". Om butiken stängs nattetid måste Jon Hagen dra ner på arbetstimmar motsvarande fyra heltidstjänster. Därmed försvinner hälften av arbetstimmarerna i butiken, konstaterar han.

Mot detta står Handels med Ninel Jansson som förklarar vad hon ska säga till medlemmar som blir uppsagda på grund av livsmedelsförbudet på natten: "Men vad är en anställd? Är det någon som jobbar fem eller tio timmar i veckan. Jag är av den uppfattningen att många av dem som arbetar nattetid på 7-Eleven endast jobbar några få timmar."

Att 7-Elevens småföretagare, franchisetagarna, hävdar att man inte har råd att betala Handels avsevärt högre OB-tillägg och att detta riskerar att leda till uppsägningar viftar också fackbasen Kenth Pettersson bort: "Ett avtal med Handels ger visserligen högre OB-tillägg, men sanningen är att det är för dålig lönsamhet att ha öppet på nätterna ... Att företag går omkull för att lönsamheten är dålig har

hänt förr, men det är inte fackets uppgift att hålla företagen under armarna".

Detta sagt i början på detta år när arbetslöshetsutvecklingen återigen väntat åt fel håll och vi kan konstatera att över en miljon människor står utanför den ordinarie arbetsmarknaden.

Vinner facket på sin rigida hållning?

Slutligen tillhör också fackföreningarna förlorarnas skara. I samband med de löneavtal som tecknades 1993 för Handels område visade Handelsarbetsgivarna att mellan 12-13 000 jobb skulle försvinna till följd av de kostnadsökningar som Handels tvingade fram i avtalet.

I dag sitter vi med facit i hand och kan tyvärr konstatera att prognoserna slog in. Bara bland de organiserade, som utgör cirka 60 procent av de anställda inom handeln, har antalet arbetslösa ökat med över 8 000 personer sedan början av 1993 (HAO 95-05-31).

Journalisten Cecilia Jacobsson pekar på ett resultat av fackens agerande (DN 940414): "Men egentligen är problemet inte vilket LO-förbund man ska tillhöra. Från den fackliga horisonten är problemet att de unga människor som jobbar i handeln – låta vara att de fått in en mikrougn och en kaffebryggare – inte är med i facket överhuvudtaget."

Varför vara med i ett fack vars agerande minskar antalet arbetstillfällen?

Starka fack mot svaga företagare

Den svenska fackföreningsrörelsens styrka är unik genom att den förenar tre maktpositioner i en. Först byggs maktställningen upp av den hittills, i en internationell jämförelse, mycket höga anslutningsgraden. Om detta finns inget att invända.

Däremot är det inte lika naturligt att fackförbunden rent juridiskt genom lagstiftningen ges en särställning på arbetsmarknaden. Genom arbetsrätten, det praktiska förhandlingsmonopolet och kollektivavtalen skapas ett starkt lagbundet fundament att bygga den fackliga maktbasen på.

En del av den tar sig uttryck i de ojämförligt starka påtryckningsmedel som strejker, sympatiåtgärder och blockader ger fackförbunden. Arbetsgivaren, i de flesta fallen småföretagare, kan aldrig framgångsrikt svara på en strejk genom lockout, utan att den egna

marknadsandelen, relationen med kunder och den allmänna finansiella situationen försämras. Riskerar man att få facket på halsen, riskerar man hela sitt företag.

Lägg därtill att LO-förbunden också har nära band med regeringsmaktens dagliga agerande, via socialdemokratin.

Krav på modernisering

Ett av de stora problemen när man diskuterar företagandets villkor och den allvarliga situationen på arbetsmarknaden är den mycket generalistiska synen. Man utgår alltför ofta från att det enbart är två centrala parter som gör upp för hela marknaden på en gång. Men tiden har runnit ut för de storskaliga kollektivistiska synsätten och lösningarna. Det är i stället bara på företags- och individnivå som dynamiken i utvecklingen på arbetsmarknaden kan uppstå.

Att inte göra någonting åt en lagstiftning som så uppenbart är skriven för en helt annan arbetsmarknad och en fullständigt annorlunda situation är allvarligt. Allvarligt ur det perspektivet att de många reglerna gör godtycket på arbetsmarknaden omfattande. Likväl förhindrar åldersstigna regleringar som dessa de nya jobb som alla säger sig vänta i just denna den privata servicesektorn.

Oformliga och formella strukturer och avtal är i praktiken inte längre möjliga i en samhällsomvandling som handlar alltmer om att lyckas anpassa sig till en rörlig och diversifierad omgivning. Det som var möjligt under de stora företagens glansdagar med generella kollektivavtal och samma regler för alla inom samma bransch över hela landet, fungerar överhuvudtaget inte. I praktiken frångås de generella kollektivavtalen ständigt.

De formella kraven på att pådyvla alla – stora som små, landsbygd som stadskärnor – en standardlösning är otidsenliga. Alla företag och arbetstagare arbetar inte under exakt samma förutsättningar.

Visionen om framtidens arbetsmarknad

Arbetsrätten som den ser ut i dag verkar allt för mycket som en bromskloss. Huvuddelen av arbetsrätten tillkom i en tid då lagstiftaren utgick från evig tillväxt och en lätt utbytbar arbetskraft – lika överallt.

Arbetsrätten skulle stabilisera sysselsättningen. Men företagens omvärld kan inte vridas tillbaka. Ny teknik, fördjupad kunskap, nya marknader med ökad internationell konkurrens ställer helt annorlunda och nya krav. Företagens kunder ställer krav på flexibilitet av 1990-talsklass, inte på 1970-talsnivå. Arbetsrätten skapar i dag ingen verklig trygghet utan den förhindrar i alltför många fall anställningar.

Arbetsrätten måste i stället främja intresset av att anställa – särskilt i mindre företag. Vad som krävs är att ”arbetsmarknaden” görs till just en bättre fungerande marknad.

Decentralisera arbetsmarknaden!

Här har ett litet, men konkret, exempel använts för att illustrera hur arbetsmarknaden fungerar i Sverige 1996. Konflikten mellan 7-Eleven och Handelsanställdas förbund visar vilka konsekvenser dagens lagstiftning i kombination med kollektivavtalen har på arbetsmarknaden och därmed för sysselsättning och tillväxt.

Ideologisk kamp från en svunnen tid kan, med stöd av lagstiftning, bromsa näringslivets utveckling och anpassning till de ständigt förändrade villkoren i samhället. Otidsenliga krav och mytbildning sätter käppar i hjulet för den företagare som med nya idéer och framtidssatsningar vill skapa nya jobb.

Nu spolierar Handels i princip 7-Elevens affärsidé med de dygnet-runt-öppna butikerna. Är det verkligen rimligt att ett fack på detta vis kan – mot konsumenternas önskemål – kväva en affärsidé och kasta ut butiksanställda i arbetslöshet?
